

هوشمندسازی معاملات وثیقه‌ای تحت پلتفرم تأمین مالی زنجیره‌ای

فردوس باقری^۱

وحید صیامی^۲

چکیده

«حق وثیقه» بر اموال منقول، یکی از ضمانت اجرای قانونی و قراردادی نوین در معاملات تجاری همراه با اعتبارات تجاری^۳ و قراردادهای تأمین مالی تجاری توسط مؤسسات مالی^۴ است؛ که از مهم‌ترین ابزارهای توسعه دسترسی به اعتبارات در کشورهای در حال توسعه نیز به شمار می‌رود. معاملات وثیقه‌ای مورد توجه نهادهای بین‌المللی بوده و وضعیت آن در کشورهای جهان هر ساله اندازه‌گیری می‌شود.

در ایران با وجود تعریف انواع حق وثیقه در قوانین موجود و در دست تهیه، اجرایی ساختن و استنادپذیری حق وثیقه در برابر اشخاص ثالث با کاستی‌هایی روبرو است.

زنجیره‌های تأمین عبارت از مجموعه‌ای از بنگاه‌های دارای همکاری استراتژیک و بلندمدت با معاملات مکرر می‌باشند؛ از این رو امکان ردگیری و استنادپذیری معاملات وثیقه‌ای نزد طرف ثالث در زنجیره تأمین با دشواری کمی روبرو است.

پلتفرم‌های تأمین مالی زنجیره‌ای به عنوان محلی که چندین زنجیره تأمین مالی در آنها حضور دارند، مناسب‌ترین محل برای معاملات وثیقه‌ای بوده، می‌توانند نقطه شروع مناسبی برای تحول حق وثیقه و گسترش به‌کارگیری آن باشند.

واژه‌های کلیدی: زنجیره تأمین مالی، تأمین مالی زنجیره‌ای، حق وثیقه، بانک جهانی، آنسیترا، قانون تجارت

طبقه‌بندی JEL: G23، O19، K11، K12 و K22

^۱ مدیرعامل شرکت سامانه‌های سککوک (نویسنده مسئول)، Bagheri@sakkook.ir

^۲ شرکت سامانه‌های سککوک، V.Siami@sakkook.ir

^۳ Trade Credit

^۴ Trade Finance

۱ مقدمه

حقوق مالکیت خصوصی، نقشی حیاتی در رشد و شکوفایی اقتصادی دارد، چون به عاملان اقتصادی انگیزه می‌دهد از منابع به کاراترین روش ممکن استفاده کنند و دغدغه حفاظت و صیانت از آنها را نیز داشته باشند. (خیرخواهان، ج. ۱، ۱۳۹۸)

افزایش قابل توجه سرمایه در غرب طی دو قرن اخیر نتیجه بهبود تدریجی نظام‌های مالکیت بوده است که به کارگزاران اقتصادی اجازه داد تا به قدرت بالقوه دارایی‌های خود پی ببرند. تعریف و تضمین حقوق مالکیت باعث می‌شود که دارایی‌ها از حالت «سرمایه بیکار و مرده» به «سرمایه زنده» تبدیل شوند. (رنانی، م.، بهار ۱۳۸۹)

تعریف رسمی مالکیت از طریق معاوضه‌پذیر کردن دارایی‌ها، دسترسی آسان به اطلاعات مربوط به سابقه دارایی‌ها و مالکان و همچنین اتصال مالکان به دارایی‌ها، دارایی‌ها به نشانه‌ها و مالکیت به بهره‌برداری انجام می‌شود. هرگاه از مالکیت به شکل قانونی حفاظت مناسبی شود، افراد و معامله‌گران، حقوق مالکیت خود را به بازار خواهند برد و نه کالای خود را. همچنین، حفاظت قانونی گسترده از حقوق مالکیت باعث گسترش وسایل و ابزارهای تضمین و توثیق و افزایش امکان ورود انواع دارایی‌ها به بازار مالی می‌شود. (رنانی، م.، بهار ۱۳۸۹)

۲ ضمانت اجرا

هدف اصلی از وضع قانون ایجاد نظم یکسان و بدون تبعیض بین شهروندانی است که همگی در پیشگاه عدالت برابر هستند. به نظم برخاسته از قانون «داد» می‌گویند. سرپیچی از قانون اخلاف در «داد» است؛ هرگاه برای آن در متن قانون تدابیر تنبیهی و جبرانی ذکر گردد بدان ضمانت اجرای قانونی می‌گویند.

هنگامی که دو یا چند نفر با اراده‌ی خود، تعهداتی را در قبال یکدیگر برعهده گرفته و لازم‌الاجرا سازند؛ در واقع قرار بر نظم (داد) اختصاصی میان خود گذاشته‌اند و بدان «قرارداد» می‌گویند. قانون قراردادی است در سطح جامعه و قرارداد قانونی است که حاکم بر روابط طرفین است.

قانون از قراردادهای مجاز و سالم حمایت می‌کند و بخشی از این حمایت در قالب «ضمانت‌های اجرایی قانونی درباره نقض تعهدات قراردادی» است. ضمانت اجراها، امکاناتی هستند که قانون یا قرارداد به صاحب حق اعطا می‌کند تا با استفاده از آن بتواند از اجرای تعهد یا مسئولیت توسط طرف دیگر به نفع خود اطمینان یابد. مثلاً اگر فروشنده از تحویل کالا خودداری کند، خریدار بتواند حقوق از دست رفته خود برای دریافت کالا را بازیابد. (شهینی، ۱۴۰۱)

در صورتی که متعهد از اجرای اختیاری تعهد سرباز زند، راه چاره، اجبار نمودن متعهد به اجرای مفاد تعهدات است. حق متعهدله به الزام متعهد به اجرای تعهدات قراردادی برگرفته از قرارداد و قانون است. با وجود این، متعهد حق ندارد الزام خویش را به صورت شخصی اعمال کند وی مکلف است که از طریق دادستانی یا داوری حق خود را اعمال کند. استعانت از مراجع مذکور برای وادار نمودن متعهد به اجرای امری بوده که وی از اجرای آن خودداری کرده است. (شنیر، ق.، ۱۳۹۵)

در ضمانت اجراهای قانونی نقض تعهدات قراردادی، طی فرآیند دادرسی، اخلال در نظم قراردادی (داد) توسط طرف دیگر (زیان‌رسان) بایستی برای دادگاه محرز و به اثبات برسد، در صورت اثبات (۱) وقوع زیان، (۲) رابطه سببیت بین عدم انجام تعهد یا تأخیر در انجام تعهد با زیان وارده و (۳) تقصیر زیان‌رسان، زیان‌دیده می‌تواند الزام حاکمیت را برای دریافت خسارت کار گیرد. (آیین دادرسی مدنی، باب نهم: مطالبه خسارت و اجبار به انجام تعهد)

ضمانت اجراهای قانونی نقض تعهدات قراردادی تنها تا حدی اطمینان از اجرای قرارداد توسط طرفین را فراهم می‌کند. از جمله این ضمانت اجراها می‌توان به الزام به اجرای عین تعهد، فسخ قرارداد، قرار منع و مطالبه خسارت (تأخیر در انجام تعهد، عدم انجام تعهد) اشاره کرد. (شیرین بیک‌پور، ر، ۱۳۹۸)

بهره‌مند شدن از ضمانت اجراهای قانونی در قراردادها، مشروط، زمان‌بر و دارای هزینه زیاد است. در قراردادها طرفین می‌توانند ضمانت اجراهای بیشتری و متنوع‌تری را در قالب قرارداد تعریف نمایند. در یک قرارداد مطلوب، بیان تعهدات باید با پیش‌بینی ضمانت‌های اجرایی برای آنها تکمیل شود. ضمانت اجرای کافی امکاناتی را به صاحب حق می‌دهد تا بتواند با استفاده از آن، آسیبی را که به حقوق قراردادی وی به خاطر انجام نشدن تعهد توسط طرف دیگر وارد شده بازسازی کند. (شهنایی، ۱۴۰۱)

به ضمانت اجراهای قراردادی، تضمین‌های قراردادی نیز می‌گویند. در حال حاضر، پرکاربردترین ضمانت اجرایی که طرفین در قرارداد با یکدیگر توافق می‌نمایند، «وجه التزام» از بابت تأخیر در انجام تعهدات قراردادی است.

۳ تعهدات و مسئولیت‌ها بستر ضمانت‌های اجرایی

ضمانت اجراها در واقع مکملی بر اراده افراد و افزوده‌ای است که در تکمیل تعهدات و مسئولیت‌های اشخاص مطرح می‌شود. تعهدات محدود به روابط قراردادی اشخاص با یکدیگر و مسئولیت‌های اشخاص قراردادی یا غیرقراردادی هستند.

روابط میان اشخاص جامعه حوزه حقوق خصوصی است. در ایران و دیگر کشورهای با نظام حقوقی مدنی، «قانون مدنی» پیکره اصلی حقوق خصوصی کشور است که به منظور تنظیم روابط قراردادی و روابط خارج از قرارداد شهروندان تصویب شده است. قانونی عام و همه شمول که موقعیت برابر افراد در پیشگاه قانون، اساس آن بوده و باید‌ها و نبایدهای حاکم بر روابط میان شهروندان در آن بیان شده است و اینها شامل برخی تعاملات اقتصادی شهروندان نیز می‌شود. به همراه این قانون ماهوی، قانونی شکلی نیز به نام آیین دادرسی مدنی وجود دارد که مربوط به نحوه احقاق حقوق مدنی است. (عرفانی، ۱۳۹۰)

به همراه قانون مدنی، در ایران و کشورهای با نظام حقوق نوشته (مدنی)، قانون تجارت نیز وجود دارد. قانون مدنی به دنبال آنست که همه اشخاص در پیشگاه قانون برابر باشند و قانون تجارت بدان تخصیص‌هایی مهم وارد می‌سازد.

تعهدات قراردادی و غیرقراردادی اشخاص، می‌تواند از نوع تعهدات مدنی یا تعهدات تجارتي باشد. تعهدات تجارتي، علی‌الاصول تابع همان قواعدی هستند که بر اعمال مدنی حاکم هستند. و لیکن قواعد خاصی نیز برای معاملات تجارتي وضع شده [است] (اسکینی، ۱۳۷۷) ملاک تمیز این دو آنست که چنانچه تعهدی در قلمرو قانون

تجارت قرار گیرد، تعهد تجارتي محسوب می‌شود. قانون تجارت با وجود قانون مدنی به‌عنوان قانون همه‌شمول، تصویب گردید، لذا در قانون تجارت نخستین موضوعی که مورد توجه قرار گرفته، قلمرو قانون تجارت می‌باشد. با تصویب قانون تجارت در کشورها، اگرچه قلمرو قانون تجارت تعیین شد، ولی اینکه قلمرو قانون مدنی چگونه خواهد شد، سؤالی مهم بود که پاسخ دادن بدان دشوار می‌نمود. در پاسخ به این سؤال، در طول سال‌ها از سوی حقوقدانان نظریاتی متفاوت مطرح شده و قانونگذاران کشورها تلاش نمودند که یکی از آنها را حاکم سازند. از جمله این نظریات، «نظریه تعدد حقوق خصوصی» و دیگری «نظریه وحدت خصوصی» نام دارد. (کاویانی، بهمن ۱۳۷۳)

۱.۳ نظریه تعدد حقوق خصوصی و تعهدات

از نظر تاریخی، نظریه مقدم بوده و مبنای تصویب قانون تجارت می‌باشد، بر طبق این نظریه در کنار اعمال مدنی شناخته شده در حقوق مدنی، اعمال جدیدی با عنوان اعمال تجارتي اضافه می‌شوند. تعهدات تجارتي از تعهدات مدنی قابل تفکیک هستند، دارای ضمانت اجراهای قویتری می‌باشند. بعلاوه آیین دادرسی دعاوی مدنی از دعاوی تجارتي متفاوت بوده، در برخی از کشورها محاکم (دادگاه‌های) تجارتي نیز جدای از محاکم عمومی (دعاوی مدنی) هستند. (کاویانی، بهمن ۱۳۷۳)

۲.۳ نظریه وحدت حقوق خصوصی و تعهدات

بر طبق نظریه وحدت حقوق خصوصی، قواعد ساخته‌ی تجار را می‌توان و باید عمومیت بخشید. از آنجا که امروزه کاربرد اسناد تجارتي، معاملات اعتباری و تعهدات تجاری مورد استفاده عمومی و گسترده است؛ بجای سخن گفتن از حقوق تجار و غیرتجار، از یک حقوق خصوصی نو سخن باید گفت. (کاویانی، بهمن ۱۳۷۳)

روند «تسری دادن قانون تجارت به عرصه‌ی مدنی»^۱ را در بسیاری از کشورها شاهد هستیم. موضوعاتی از قبیل کاهش تشریفات و شکل‌گرایی، هدایت بازار به افزایش همکاری و اعتماد متقابل طرفین قرارداد به یکدیگر، حفاظت از حقوق طرف‌های سوم، نظیر اعتباردهندگان با وثیقه و یا خریداران با حسن نیت و یا کسانی که مشارکت آنها برای ادامه عملکرد صحیح بازار ضروری است. (Kozolchyk, Fall 1979)

در این کشورها ویژگی‌های معاملات تجاری شامل سرعت، قطعیت، امنیت و ضمانت اجراهای مؤثرتر به روابط مدنی هرچه بیشتری در حال تسری یافتن است. در این کشورها دادگاه‌های عمومی صلاحیت ورود به دعاوی تجاری را دارند، هرچند پرونده‌های ویژه دعاوی تجارتي را ممکن است در دادگاه‌هایی بررسی نمایند، که اختصاص به این دعاوی یافته‌اند.

¹ Commercialization of Civil Law

۳.۳ ایران میزبان نظریه سوم در حقوق خصوصی و تعهدات

هر دوی نظریه‌های ذکر شده باعث تشخیص یافتن بیشتر حقوق و تعهدات تجارتي و در نتیجه اعتلای جایگاه تجارت در جامعه می‌شود. در کنار این دو نظریه موفق و باسابقه، بایستی به برخی از نظریات شکست‌خورده در این زمینه اشاره کرد. یکی از این نظریات ناموفق، رویکرد «مدنی‌سازی عرصه تجارت»^۱ است.

سابقه این رویکرد را می‌توان در آرای فیزیوکرات‌ها دید. فیزیوکرات‌ها جامعه را مجموعه‌ای متشکل از نظام‌های مختلف می‌دیدند. قواعد حقوقی را مبنای ساخت نظام‌های تکوینی توسط انسان می‌دانستند و در کنار آن قائل به وجود نظام‌های طبیعی در جوامع انسانی بودند. این رویکرد برای زمانی کوتاه مصدر امور در فرانسه پس از انقلاب کبیر شده، اشکالات آن آشکار گشته، کنار گذاشته شد. (Kozolchyk, Fall 1979)

مدنی‌سازی عرصه تجارت نظریه‌ای غالب در ایران نیست؛ ولیکن طرفداران این نظریه، در زمان‌هایی که دست بالا را داشته‌اند، طی چندین موج مختلف توانسته‌اند در این راستا اقداماتی را انجام دهند. قوی‌ترین این موج‌ها مربوط به دوران انقلاب اسلامی است که تحت فضای سرزنش و نکوهش سرمایه‌داری و نفی بورژوازی، تجار و تجارت مورد سوءظن قرار گرفتند. صنعت بانکداری از این طرز فکر بیشترین آسیب را دید. در مجلس دوره اول شورای اسلامی علیرغم اینکه عملیات بانکداری تماماً در حوزه قانون تجارت قرار داشت، به‌صورت کسب‌وکاری مبتنی بر قانون مدنی بازتعریف شد. عمده عقود بانکداری اسلامی، همان عقود تعریف شده در قانون مدنی هستند. از ۱۳ مورد عقد اسلامی مالی مورد اشاره در آیین‌نامه فصل سوم بانکداری بدون ربا، ۲ مورد «سرمایه‌گذاری مستقیم» و «مشارکت حقوقی»، عقود مرتبط با قانون تجارت بوده و ۱۱ مورد دیگر از عقود قانون مدنی هستند.

ایراد اساسی مدنی‌سازی عرصه تجارت در این است که قواعد حقوقی حاکم بر روابط مدنی دربردارنده عدم قطعیت و انعطاف قابل‌توجهی هستند. قانون مدنی و قانون آیین دادرسی مدنی بر اصول مسامحه و احسان، دعوت از طرفین به خویشتن‌داری، اصالت داشتن ایفای تعهدات به بهای چشم‌پوشی از تاخیرات و ... است. این در حالیست که عرصه تجارت نیازمند سرعت و قطعیت است.

به‌طور خاص در قلمرو عملیات تجاری، قواعد علاوه بر اینکه وظایف و تعهدات طرفین را باید تعیین نمایند (بیان ماهیت) برای کاهش عدم قطعیت^۲، بایستی نحوه‌ی انجام وظایف و تعهدات نیز تا حد امکان بیان شده (بیان عرف) به همراه آن به ازای عدم انجام هر یک از تکالیف و تعهدات، گزینه‌های پیش‌روی طرف مقابل را آشکار سازند (بیان رویه) (Kozolchyk, Fall 1979)

در حال حاضر در ایران، حدّت و شدت ضمانت‌های اجرای تعهدات تجارتي جز در یک مورد خاص که به کل دعاوی بازرگانی مربوط می‌شود، محدود به برات و اسناد تجارتي است^۳. (اسکینی، ۱۳۷۷)

^۱ Civilization Of Commercial Law

^۲ عدم قطعیت (Uncertainty) به معنای نامشخص بودن تعداد پیشامدهای (Outcomes) پیش‌روی طرفی از قرارداد، قبل از انجام کنش طرف مقابل است؛ هرچند که برای تعدادی از پیشامدهای ممکن، میزان راست‌نمایی (Likelihood) با تقریب خوبی برآورد شود.

^۳ قراردادهای بانکی از این شدت و حدّت بی‌نصیب هستند. در طول چهار دهه اخیر، چهار بار تلاش قانون‌گذار همگی در راستای این بوده است که قراردادهای بانکی اعتباری برابر با اسناد رسمی پیدا کنند. در حالی که شدت و حدّت مخصوص اسناد تجارتي است.

مورد خاص چنین است که درحالی که احکام مدنی، برای لازم‌الاجرا شدن نیاز به قطعی شدن دارند، کلیه احکامی که در دعاوی تجارتي صادر می‌شوند، قابل اجرای موقت هستند. (ماده ۱۹۰ قانون آئین دادرسی مدنی) بعلاوه اگر تاجر محکوم به ورشکستگی شود، بدون نیاز به تایید حکم ورشکستگی در مرحله بالاتر، موقتاً اجرا می‌شود (ماه ۴۱۷ قانون تجارت) (اسکینی، ۱۳۷۷)

در ایران محاکم تجارتي وجود ندارند، آیین دادرسی تجاری دوازده سال است که معطل تصویب مانده و

- قاعده مرور زمان عام ده ساله از قانون مدنی به دعاوی تجاری نیز تسری داده شده است.
- روند دادرسی اختصاری در آیین دادرسی مدنی به همه‌ی دعاوی تجارتي تعمیم داده شده است. (اسکینی، ۱۳۷۷)
- موارد محدودی از موضوعات مرتبط با دادرسی دعاوی تجارتي، بدون هیچ نظم مشخصی در لابه‌لای مفاد قانون آیین دادرسی مدنی بیان شده است.

در ایران، ضمانت اجرای قانونی از اجرای قراردادهای تجارتي قوی‌تر از قراردادهای مدنی به اجرا درمی‌آیند، اگرچه در مقام مقایسه با دنیا در هر دو شاخه شاهد یک بهم‌ریختگی در مواجهه دولت با نقض تعهدات قراردادی هستیم.

۴ چارچوب‌های روزآمد اجرای تعهدات و ضمانت اجرای نوین

جهان‌گرایی^۱ مهم‌ترین کلان‌روند حاکم بر جهان کنونی است. موتور پیشران جهان‌گرایی تجارت است. توسعه تجارت با افزایش وابستگی متقابل ضمن افزایش رفاه، باعث گسترش و پایداری صلح نیز شده است. در نیم قرن اخیر، سهم قابل‌ملاحظه‌ای از همکاری‌های منطقه‌ای و جهانی درباره تجارت بوده است. و روندی فزاینده و در حال گسترش از یکسان‌سازی^۲ قواعد حقوقی تجاری در کشورها را شاهدیم. در جهان‌گرایی با حذف تعرفه‌ها و موانع تجاری و گستراندن شبکه‌ای از استانداردها، به دنبال ساخت عرصه‌ای هرچه بزرگتر، منصفانه و برابر برای رقابت میان تجار هستند و بخش بزرگی از این برابری و عدم تبعیض آنست که در معاملات، قراردادهای، رویه‌های اداری و آیین‌های دادرسی و اجرای ضمانت‌ها نیز تفاوت‌ها، بین تجار داخلی و خارجی بیش از پیش از بین برود.

از نقطه نظر کشورها، جهانی‌سازی در سمت مصرف باعث بهره‌مندی شهروندان از دستاوردهای فناوریانه و محصولات سایر کشورها شده و در سمت تولید باعث جذب سرمایه، ورود فناوری‌های ساخت جدید و ترمیم کاستی‌های زیرساختی می‌شود. پیروی از نهضت یکسان‌سازی قواعد حقوق تجارتي نیز باعث می‌شود که نظام حقوق تجارت مطابق با آخرین دستاوردها و نوآوری‌های حقوقی متحول شود.

متولی اصلی یکسان‌سازی قواعد حقوق تجارتي کمیسیون حقوق تجارت سازمان ملل (آنسیترال)^۳ می‌باشد و سازمان مستقل بین‌المللی یونیدرویت^۴ در کنار آن مشغول به فعالیت است.

¹ Globalization

² Unification

³ UNCITRAL (United Nations Commission on International Trade Law)

⁴ UNIDROIT - انستیتو یکسان‌سازی حقوق خصوصی بین‌المللی رم

بانک جهانی نقشی کلیدی را در تشویق کشورها در به‌کارگیری قواعد حقوق تجارتی مدرن و کارآمد داشته و سازمان آنکتاد^۱ توسعه زیرساخت‌ها و بستر مورد نیاز برای تجارت را در دستور کار داشته، از اقدامات کشورها حمایت‌های فنی و مالی می‌نماید.

ضمانت‌های اجرایی از جمله موضوعات با اهمیت در حقوق تجارت است و در این راستا مبحث معاملات وثیقه‌ای در سال‌های اخیر مورد توجه آنسیترا^۲ و بانک جهانی بوده است. آنسیترا^۳ بابت یکسان‌سازی حقوق معاملات وثیقه‌ای تلاش نموده و بانک جهانی به‌کارگیری آن را در کشورها تشویق و حمایت می‌کند.

۱.۴ معاملات با حق وثیقه (معاملات وثیقه‌ای)

سابقه فعالیت‌های آنسیترا^۴ در بررسی موضوع معاملات با حق وثیقه (وثیقه‌ای) به دهه هفتاد میلادی بازمی‌گردد^۵ و از سال ۲۰۰۰ بر حجم فعالیت‌های خود بسیار افزوده است.

جدول ۱

فهرست اقدامات سازمان آنسیترا^۶ درباره معاملات با حق وثیقه

نام اقدام	سال اقدام
کنوانسیون سازمان ملل در واگذاری دریافتی‌ها در معاملات تجاری بین‌المللی ^۳	۲۰۰۱
راهنمای قانون‌گذاری معاملات با حق وثیقه ^۴	۲۰۰۷
راهنمای قانون‌گذاری معاملات با حق وثیقه - متمم حق وثیقه بر دارایی‌های فکری ^۵	۲۰۱۰
راهنمای پیاده‌سازی و استقرار سامانه ثبت حق وثیقه ^۶	۲۰۱۳
قانون نمونه معاملات با حق وثیقه ^۷	۲۰۱۶
قانون نمونه معاملات با حق وثیقه - راهنمای تصویب ^۸	۲۰۱۷
قانون نمونه معاملات با حق وثیقه - راهنمای عملیاتی [برای بهره‌برداران] ^۹	۲۰۱۹

^۱ UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development)

^۲ <https://uncitral.un.org/en/texts/securityinterests/earlierprojects>

^۳ UN Convention on the Assignment of Receivables in International Trade (New York, 2001)

^۴ UNCITRAL Legislative Guide on Secured Transactions

^۵ Supplement on Security Rights in Intellectual Property

^۶ UNCITRAL Guide on the Implementation of a Security Rights Registry

^۷ UNCITRAL Model Law on Secured Transactions

^۸ UNCITRAL Model Law on Secured Transactions: Guide to Enactment

^۹ UNCITRAL Practice Guide to the Model Law on Secured Transactions

حق وثیقه^۱ ضمانت اجراهای قانونی و قراردادی نوینی هستند که در معاملات تجاری می‌توانند بکار گرفته شوند. به این‌گونه معاملات، «معاملات با حق وثیقه» یا «معاملات وثیقه‌ای»^۲ می‌گویند.

توجه بانک جهانی به معاملات وثیقه‌ای از اوایل دهه ۹۰ میلادی جلب شد. چشم‌انداز موفقیت این روش تأمین مالی تا حدی بود که بانک جهانی این راهبرد را به‌عنوان یکی از چند گزینه مطرح جهت بهبود جریان اعتبار به بنگاه‌های برخوردار از افق رشد مناسب و همچنین افزایش سطح دسترسی فقرا به اعتبار مورد توجه ویژه قرار داد. در این راستا بانک جهانی به‌جای تمرکز بر مؤسسات تأمین مالی توسعه‌ای با تمرکز عمومی بر ارائه اعتبار به گروهی از اعتبارگیرندگان که قرض‌دهندگان خصوصی تمایلی به تأمین مالی آنها ندارند؛ بر پشتیبانی و حمایت از اصلاح شرایط زیربنایی در بازار مالی متمرکز شد. (خشنود، ۱۳۹۸)

به این سمت جهت‌گیری شد که به‌جای تمرکز بر برنامه‌های تأمین مالی توسعه‌ای و متمرکز بر تضمین دولتی که در نهایت منجر به شکل‌گیری حجم عظیمی از مطالبات غیرجاری می‌شود؛ ریسک تأمین مالی در حوزه‌هایی که بخش خصوصی تمایلی به تقبل آن ندارد، دیگر به بخش دولتی منتقل نشود. در مقام جایگزین، قدرت ارتقای ظرفیت تأمین مالی به واسطه بهبود ساختار حقوقی معاملات وثیقه‌ای مبتنی بر وثایق منقول مورد توجه قرار گرفت تا توسط آن ریسک تأمین مالی حوزه‌های خاص کاهش یابد و دولت که در مقایسه با نهادهای مالی مزیتی در مدیریت ریسک ندارد از این عرصه خارج شود. (خشنود، ۱۳۹۸)

طی دو دهه گذشته، مجمع جهانی اقتصاد^۳ و بانک جهانی به ترتیب در گزارش رقابت‌پذیری جهانی و محیط نهادی انجام کسب‌وکار، موضوع را مورد توجه قرار داده‌اند و از گزارشات این دو نهاد می‌توان به وضعیت کشورها در این عرصه پی برد. (خشنود، ۱۳۹۸)

گزارش رقابت‌پذیری کشورهای مجمع جهانی اقتصاد، از منظر ارتقای کارایی و توسعه بازارهای مالی به قضیه ورود داشته است. در این گزارش عوامل مؤثر بر توسعه بازارهای مالی هشت نشانگر هستند که یکی از آنها نشانگر «حقوق قانونی»، برای بیان کیفیت ضمانت‌های اجرایی تأمین حقوق اعتباردهندگان و اعتبارگیرندگان در قالب قوانین و مقررات ناظر بر توثیق دارایی و ورشکستگی اعتبارگیرنده بود. در سال ۲۰۱۸ با تغییر متدولوژی محاسبات رقابت‌پذیری، این نشانگر کنار گذاشته شد. (WEF, 2019) و (WEF, 2017-8)

گزارش سالانه بانک جهانی درباره محیط نهادی مؤثر بر انجام کسب‌وکار در کشورها^۴، از منظر سهولت دریافت اعتبار توسط کسب‌وکارهای کوچک و متوسط به موضوع ورود داشته است. مؤلفه «دریافت اعتبار» در گزارش بانک جهانی، عوامل مؤثر بر دریافت اعتبار توسط کسب‌وکارها را در قالب چهار نشانگر به نمایش می‌گذارد که یکی با عنوان «قدرت حقوق قانونی» بر ضمانت اجراهای حق وثیقه و حقوق دارندگان وثیقه در قوانین حاکم بر ورشکستگی متمرکز است. (WBG, 2020)

¹ Security Interest

² Secured Transaction

³ World Economic Forum

⁴ Doing Business

سنجش قدرت حقوق قانونی کشورها از طریق پایش و پردازش پرسش‌نامه از کسب‌وکارهای هر کشور صورت می‌پذیرد. زیرشاخص‌ها که آنها را برابر با پرسش‌ها می‌توان در نظر گرفت سه حوزه زیر را پوشش می‌دهند:

- حق وثیقه چگونه در قوانین و مقررات کشور تعریف شده است؟
- سامانه‌ها و زیرساخت اطلاعاتی که به منظور تعریف حق وثیقه و فعالسازی آن بکار می‌رود چیست و چه مشخصاتی دارد؟
- اجرای حق وثیقه به‌عنوان یک ضمانت اجرای قراردادی چگونه است؟ ضمانت اجرای قانونی کدامند؟ (WBG, 2020)

از سال ۲۰۰۹ به این سو، در سنجش «قدرت حقوق قانونی»^۱، پرسش‌های مربوطه به‌نحوی تغییر کرده‌اند که به صورت صریح، وثایق منقول [بدون تصرف وثیقه‌گیرنده]^۲ را مورد توجه قرار می‌دهند. (خشنود، ۱۳۹۸)

۲.۴ حق وثیقه به‌عنوان ضمانت اجرای قراردادی و ضمانت‌های اجرایی قانونی از آن

حق وثیقه به‌عنوان یک ضمانت اجرایی قراردادی در اعتبارات تجاری و تأمین مالی تجاری کاربرد دارد. منظور اعتبارات تجاری، معاملات فروش به نسیه یا سفارش ساخت هستند که یک طرف معامله به دیگری اعتبار تجاری می‌دهد و تأمین مالی تجاری رابطه بین نهادهای مالی اعتباردهنده و بنگاه‌ها جهت تأمین مالی معاملات می‌باشد. برخلاف عقد رهن که از عقود مدنی است و کاربردی مضیق در ارتباط با اموال غیرمنقول یافته است، وثیقه عقدی تجارتي و دارای کاربردهای متنوع و گسترده است.

اسناد آنسیتال و بانک جهانی نشان‌دهنده آنست که حق وثیقه می‌تواند به اشکال مختلفی تعریف و مورد استفاده قرار گیرد. این تنوع در قوانین و مقررات وثیقه در ایران نیز قابل مشاهده است.

در ادامه برای شناخت دقیق‌تر ابعاد و ویژگی‌های حق وثیقه، آخرین پرسشنامه مربوط به آخرین سال گزارش بانک جهانی (۲۰۲۰) بیشتر بررسی شود.

¹ Strength of Legal Rights Index

² non-possessory security interests

جدول ۲

ویژگی‌های نظام‌های وثیقه‌سپاری در گزارش محیط کسب و کار بانک جهانی، شاخص قدرت حقوق قانونی -

۲۰۲۰

دسته‌ها	زیرشاخص‌های استخراج شده از پرسش‌ها
نوع قرارداد	معاملات با حق استرداد (انتقال نیابتی سند مال منقول) ^۱
	قراردادهای لیزینگ
	واگذاری منافع و عواید مطالبات ^۲
	واگذاری کامل دریافتی‌ها ^۳
	فروش با شرط حفظ مالکیت ^۴
	یک گروه از کالاهای منقول تجدیدشونده ^۵
چستی مال منقول که حق وثیقه بر آنست ^۵	هر قسمتی از دارایی‌های بنگاه یا سازمان به ارزشی معین ^۶ (مشابه مفهوم عین کلی معین)
درجه اختصاصی بودن مال منقول	تعریف حق وثیقه بر مال منقول در قالب مال مثلی (عین کلی در ذمه)
	تعریف حق وثیقه بر گروهی از اموال منقول ^۸
	تعریف حق وثیقه بر یک مال منقول معین و اختصاصی
ملموس بودن اموال قابل استفاده	حق وثیقه تنها بر انواع محدودی از اموال منقول محسوس و فیزیکی قابل تعریف است
	حق وثیقه تنها بر اموال منقول محسوس و فیزیکی قابل تعریف است ^۹
	حق وثیقه بر کالاهای ملموس و ناملموس قابل تعریف است
موجود بودن مال منقول	تعریف حق وثیقه بر روی مالی که در زمان قرارداد موجود و در تصرف وثیقه‌گذار است
	تعریف حق وثیقه روی دارایی‌های آینده ^{۱۰}
	تعریف حق وثیقه روی اموالی که بعداً از محل اموال موجود تحصیل گردد ^{۱۱}
ظهور بدهی دارای حق وثیقه	حق وثیقه در ارتباط با بدهی موجود و حقیقی تعریف می‌گردد
	حق وثیقه در ارتباط با بدهی‌هایی که در آینده پدید می‌آیند، قابل تعریف است.
	حق وثیقه، بر محصولی که از مال وثیقه، ساخته می‌شود نیز قابل اعمال است ^{۱۲}
قابلیت تعمیم خودکار حق وثیقه	حق وثیقه بر وجه ثمن که بابت فروش مال وثیقه دریافت می‌شود، نیز قابل اعمال است. ^{۱۳}
	حق وثیقه بر وجه ثمن دریافتی بابت فروش محصول ساخته شده از (دربردارنده) مال وثیقه، نیز قابل اعمال است. ^{۱۴}
	حق وثیقه بر مال جدیدی که جایگزین مال وثیقه می‌شود، نیز قابل اعمال است. ^{۱۵}
	حق وثیقه صرفاً برای ایمن ساختن بدهی‌ها و تعهدات مالی قابل به‌کارگیری است
	حق وثیقه برای ایمن ساختن تعهدات غیرمالی نیز قابل به‌کارگیری است.
دامنه به‌کارگیری حق وثیقه	حق وثیقه برای ایمن ساختن بدهی‌ها و تعهدات مالی و غیرمالی مشروط قابل به‌کارگیری است. ^{۱۶}
	حق وثیقه به‌صورت کلی بر انبار قابل تعریف است. ^{۱۷}
	حق وثیقه نیازمند مراقبت مشروط از مال در وثیقه است. مثلاً نگهداری متمایز شده در انبار و به‌روزرسانی مشخصات اموال در وثیقه در صورت جایگزین شدن ^{۱۸}
تعریف حق وثیقه	حق وثیقه شناور ^{۱۹} قابل تعریف است. (به اندازه ارزش پولی معین بر تمام دارایی‌ها)
	حق وثیقه بر اموال مثلی ^{۲۰} قابل تعریف است.
	حق وثیقه بر مال معین ^{۲۱} قابل تعریف است.
	حق وثیقه به‌صورت کلی بر دریافتی‌ها قابل تعریف است. (حساب‌های دریافتی) ^{۲۲}
	حق وثیقه بر مطالبات معین شده قابل تعریف است (اسناد دریافتی) ^{۲۳}

استفاده گسترده از حق وثیقه در اموال منقول، منوط بر به‌کارگیری سامانه‌ای برای ثبت وثایق است، ویژگی‌های چنین سامانه‌ای را می‌توان از زیرشاخص‌های مندرج در گزارش بانک جهانی استخراج کرد. جدول سه برخی از این موارد را نشان می‌دهد.

^۱ Fiduciary Transfer of Title: ترجمه تحت‌اللفظی «با واگذاری نیابتی سند» است. اصطلاح معاملات با حق استرداد نهادی حقوقی در ایران است که به موجب قانون ثبت ۱۳۱۰ پدید آمده و تخصیصی بر فصل بیع شرط در قانون مدنی بوده است. به موجب اصلاحیه قانون ثبت در سال ۱۳۲۰، معاملات با حق استرداد به اموال منقول نیز تسری داده شده است. (برای مشاهده قانون ثبت اسناد و املاک و تحولات تاریخی آن به سامانه ملی قوانین و مقررات می‌توانید مراجعه کنید)

^۲ Assignment of Receivables

^۳ Outright Transfer of Receivables

^۴ Retention of Title Sales

^۵ مالی که وثیقه بر آن قرار می‌گیرد در اسناد آنسیترا ل و بانک جهانی encumbered asset نامیده شده است. به‌کارگیری واژه Asset بجای Property نشان‌دهنده تجارتي بودن موضوع است.

^۶ one category of revolving movable assets

^۷ a business charge, enterprise charge, floating charge, or any other charge that gives a security interest over debtor combined assets

^۸ Combined Category of Movable Assets

^۹ only tangible movable property

^{۱۰} future assets

^{۱۱} after-acquired property

^{۱۲} extend to products of the original collateral

^{۱۳} extend to proceeds of the original collateral

^{۱۴} extend to proceeds of the original collateral (برای اشاره به فروش مال یا فروش محصول مبتنی بر مال از یک عنوان استفاده می‌شود)

^{۱۵} extend to replacements of the original collateral

^{۱۶} all types of conditional, monetary and non-monetary debts and obligations

^{۱۷} Security interest over inventory

^{۱۸} preserving the stipulated value of Inventory, specifically describing the storage location, updating lists

^{۱۹} Floating charge that gives a security interest over debtor combined assets

^{۲۰} یک کالا که به‌طور عمومی توصیف و بیان می‌شود و در زمان لازم یک نمونه معین باید بدان اختصاص داده شود، همانند یک دستگاه لپ‌تاپ

^{۲۱} یک کالای معین که به‌صورت اختصاصی برای این منظور اختصاص داده می‌شود، همانند دستگاه لپ‌تاپ سیاه‌رنگ به شماره سریال ۱۲۳۴۵۶۶۶

^{۲۲} accounts receivable be described in general terms (e.g., "all accounts receivable")

^{۲۳} Specified outstanding debts

جدول ۳

ویژگی‌های سامانه ثبت وثایق در گزارش محیط کسب‌وکار بانک جهانی، شاخص قدرت حقوق قانونی - ۲۰۲۰

ویژگی	جنبه
تعداد سامانه‌های ثبت حق وثیقه؟	تعدد سامانه‌ها
سامانه‌های متعدد دارای ارتباط با یکدیگر هستند یا از یکدیگر مستقل‌اند؟	
آیا برای ارتباط سامانه‌ها از فناوری دفترکل توزیع شده استفاده می‌شود؟	
حق تقدم و رجحان طلب آیا منوط به ثبت در سامانه ثبت وثایق است؟	الزامات ثبت در سیستم
قابلیت استناد حق وثیقه نزد اشخاص ثالث منوط به ثبت آن در سامانه ثبت وثایق است؟	
اجرای حق وثیقه [و حراج مال تحت وثیقه] منوط به ثبت در سامانه است؟	
آیا سامانه برای گروه محدودی از اعتباردهندگان خدمات ارائه می‌دهد؟ (مثلاً فقط برای اعتبارات بانکی مورد استفاده است)	دامنه کاربرد
آیا سامانه برای گروه محدودی از اعتبارگیرندگان خدمات ارائه می‌دهد؟ (مثلاً فقط برای شرکت‌های تجاری یا فقط تعاونی‌ها)	
اطلاعات سامانه در دسترس چه کسانی قرار می‌گیرد؟ (سامانه باز و دسترسی همگانی / سامانه با دسترسی محدود)	
سامانه برای ثبت حق وثیقه بر چه اموالی است؟	آشکارگی بر طرف‌های سوم
آیا استقرار حق وثیقه توسط اعتباردهنده و یا نماینده وی قابل انجام است؟ یا توسط شخص ثالث (مراکز مخصوصی) این کار انجام می‌شود؟	
پایگاه داده اطلاعات حق وثیقه‌ها قابلیت جستجو بر اساس بدهکاران (نام یا شناسه منحصر به فرد بدهکار) را دارد؟	
ثبت حق وثیقه اعلامیه محور است؟ (درج اطلاعاتی مبنی بر استقرار حق یک حق وثیقه، بدون نیاز به ابراز مدارک و مستندات و قرارداد مربوطه در سامانه، در این حالت اعتبار قانونی موارد ثبت شده قابل سنجش نیست)	محتوا
آیا سامانه دارای قابلیت‌های لازم برای ثبت قرارداد حق وثیقه، متمم‌های قرارداد، تجدید قرارداد، اتمام و فسخ قرارداد و جستجو بر اساس حق وثیقه هست؟	

درباره ضمانت اجراهای قانونی از حق وثیقه و چگونگی اجرای حق وثیقه در مواقع نکول وثیقه‌گذار، در گزارش بانک جهانی، مواردی بیان شده است که به اهم آنها در جدول زیر پرداخته شده است.

جدول ۴

ویژگی‌های اجرای حق وثیقه در گزارش محیط کسب و کار بانک جهانی، شاخص قدرت حقوق قانونی - ۲۰۲۰

دوره اجرای حق وثیقه	ابعاد حقوقی و اجرایی
رجحان طلب بیرون از رویه‌های ورشکستگی و یا اعسار ^۱	طلب ممتاز صاحب حق وثیقه‌ای ثبت شده نسبت به طلب صاحبان حق وثیقه‌ای ثبت نشده در سامانه طلب مقدم صاحب حق وثیقه‌ای ثبت شده نسبت به طلب‌های مؤخر
رجحان طلب در رویه‌های ورشکستگی و یا اعسار ^۲	طلب مرتبه‌ن صاحب حق وثیقه (دارای حق تقدم و حق تعقیب بر مال وثیقه سپاری شده) طلب ممتاز نسبت به تمام طلبکاران از جمله پرداخت حقوق پرسنل و حقوق دولتی (مالیات و حقوق دیوانی...) طلب مقدم بر تمام طلبکاران به‌جز پرداخت حقوق پرسنل طلب مقدم بر تمام طلبکاران به‌جز حقوق دیوانی (هزینه‌های اجرا و تصفیه)
مستثنا شدن اعتباردهنده با حق وثیقه از تعلیق خودبه‌خودی توقیف اعتبارگیرنده در راستای بازسازی ^۳ (با قرارداد ارفاقی ^۴)	اقدامات اجرایی طلبکار با حق وثیقه مشمول «تعلیق خودبه‌خودی تعقیب قضایی و اقدامات اجرایی ورشکسته» ^۵ نسبت به تاجر ورشکسته در حال بازسازی می‌شود. طلبکار با حق وثیقه می‌تواند در مواردی که مال وثیقه سپاری شده تأثیر زیادی بر فروش تاجر و بازسازی آن ندارد، ^۵ برای اجرای حق وثیقه درخواست بدهد طلبکار با حق وثیقه می‌تواند در مواردی که موجودیت مال وثیقه در ریسک است، برای اجرای حق وثیقه درخواست بدهد
اجرایی قهری حق وثیقه	اجرای حق وثیقه قراردادی، خارج از دادگاه، بر اساس قرارداد، در صورت نکول اعتبارگیرنده فروش مال وثیقه با حراج عمومی، حراج توسط دادگاه یا نهاد حاکمیتی فروش مال وثیقه به‌صورت خصوصی، بدون فاش شدن هویت وثیقه‌گیرنده و وثیقه‌دهنده، خارج از نظارت دولت قرارداد وثیقه‌سپاری به‌نحوی که در صورت نکول اعتبارگیرنده، مال وثیقه‌سپاری شده بدون نیاز به هیچ تشریفاتی به مالکیت اعتباردهنده درآید. ^۶ آیا چنین قراردادی در قانون مجاز است؟ **

* نهاد قرارداد ارفاقی در حقوق تجارت ایران آمده است و نهاد بازسازی که در حقوق غرب وجود دارد، نسخه‌ای تکامل یافته از آنست

** قاعده عمومی بر غیرمجاز بودن چنین قراردادهایی است. چنین شرطی در قراردادهای وثیقه مبطل قرارداد است.

درباره انواع طلب، تقسیم‌بندی زیر را داریم:

- اولویت‌بخشی به باز پس دادن طلب ناشی از قوانینی که بین طلبکاران اولویت‌بندی می‌کنند، باعث ایجاد مفهوم «طلب مقدم» می‌شود.
- اولویت دادن به باز پس دادن طلب اگر ناشی از قانون باشد و طلبکار نسبت به مال معینی از اموال بدهکار، حق تعقیب پیدا کند؛ به‌گونه‌ای که آن مال معین، در وثیقه طلب طلبکار قرار گیرد (وثیقه‌ای که سبب ایجاد آن، حکم قانون است) بدان طلب ممتاز می‌گویند. در تقابل بین صاحبان حق وثیقه ثبت شده و ثبت نشده در سامانه، از آنجا که به موجب حکم قانون، اولی بر دومی اولویت داده می‌شود، طلب ممتاز است.

¹ Priority of Claims Outside of Insolvency or Bankruptcy Proceedings

² Priority Rules Within Insolvency or Bankruptcy Proceedings

³ Secured Creditors' Exemption from Automatic Stays in Reorganization

⁴ Automatic Stays

⁵ Collateral is not needed for the reorganization or sale of the business

⁶ pactum commissorium

- طلب مرتهن، نوعی از طلب دارای حق تقدم و حق تعقیب بر مال مرهونه می‌باشد که منشأ این قابلیت‌های طلب، به موجب قرارداد و نه حکم مستقیم قانون است. (میرشکاری، ۱۳۹۱)
- در قانون بسیاری از کشورها و از جمله ایران، طلبکاران دارای وثیقه اعم از قراردادی و یا قانونی در طبقه نخست طلبکاران یعنی طلبکاران مقدم جای می‌گیرند. (میرشکاری، ۱۳۹۱)

۵ ضمانت اجرای حق وثیقه در ایران

۱.۵ وضعیت موجود

- در قانون مدنی در خصوص عقد رهن، عین بودن رهنه شرط است، قبض رهنه لازم است و رهن دین و منفعت باطل است؛ ولی علیرغم آن نظام بانکی ایران با در پیش گرفتن رویه‌ای متفاوت، رهن بسیاری از اموال غیر عین معین و نیز اموالی را که قابلیت قبض آن محل تردید است، به رسمیت شناخته و آثار عقد رهن را بر چنین قراردادهایی مترتب ساخته است. این رویه ابتدا با تصویب برخی دستورالعمل‌ها و آیین‌نامه‌ها آغاز شد، که از آن جمله می‌توان به:
- آیین‌نامه فصل سوم قانون عملیات بانکی بدون ربا مصوب ۱۳۶۲؛
 - دستورالعمل نحوه اعطای تسهیلات ویژه به طرح‌های اختراعی و ابتکاری مصوب ۱۳۶۶؛
 - آیین‌نامه اجرایی عملیات پولی و بانکی در مناطق آزاد تجاری-صنعتی ایران؛
 - آیین‌نامه صدور ضمانت‌نامه و ظهرنویسی از طرف بانک‌ها؛
 - آیین‌نامه تضمین برای معاملات دولتی مصوب ۱۳۸۴
- اشاره کرد. هم‌چنین در قوانین پراکنده‌ای که در مقاطع مختلف و صرفاً به منظور تسهیل در فرایند اعطای تسهیلات بانکی به متقاضیان به تصویب رسید، تبلور یافته و به وثایق یادشده، وجهه قانونی بخشیده شد. برخی از این قوانین عبارتند از:
- قانون عدم الزام سپردن وثیقه ملکی به بانک‌ها و دستگاه‌ها و سایر مؤسسات و شرکت‌های دولتی به منظور تسهیل امر سرمایه‌گذاری و ایجاد اشتغال بیشتر در طرح‌های تولیدی و صادراتی مصوب ۱۳۸۰؛
 - قانون الحاق موادی به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت مصوب ۱۳۸۴؛
 - قانون منطقی کردن نرخ سود تسهیلات بانکی متناسب با نرخ بازدهی در بخش‌های مختلف اقتصادی مصوب ۱۳۸۵؛
 - بند (ح) تبصره (۲) قانون بودجه ۱۳۸۶ و
 - قانون اصلاح موادی از قانون برنامه چهارم توسعه و اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی مصوب ۱۳۸۶
 - قانون تسهیل اعطای تسهیلات بانکی و کاهش هزینه‌های طرح و تسریع در اجرای طرح‌های تولیدی و افزایش منابع مالی و کارایی بانک‌ها مصوب ۱۳۸۶ (شکری، ۱۳۸۹)
 - در مورد حق وثیقه، چهار جنبه باید مورد توجه قرار گیرند که عبارت‌اند از:
 - تشکیل قرارداد وثیقه،

– استانداردپذیری قرارداد وثیقه در برابر اشخاص ثالث،
– تقدم حق وثیقه ناشی از قرارداد در برابر سایر طلبکاران، و
– تشریفات اجرای حق وثیقه (صالحی‌فر، ع، بهار ۱۴۰۰)

از مجموع مقررات و قوانین حال حاضر کشور، می‌توان دریافت که اشکال مختلف حقوق وثیقه در کشور قانون‌گذاری شده‌اند؛ به نحوی که دو گونه «وثیقه دارایی‌های آینده»^۱ و «وثیقه شناور»^۲ که جدیدترین وثایق در حمایت از معاملات می‌باشند، در ایران پذیرفته شده است. لذا از نظر تشکیل قرارداد وثیقه وضعیت خوب است.

از منظر استانداردپذیری قرارداد وثیقه در برابر شخص ثالث، رویه حاضر در به رهن گرفتن اموال غیرمنقول بدهکار موجب می‌شود که تعلق حق مرتهن بر این اموال در سند مالکیت مال مزبور به ثبت برسد و این امر موجبات آگاهی اشخاص ثالث را فراهم آورد؛ (شکری، ۱۳۸۹) در ارتباط با سایر انواع وثایق مجاز شمرده شده توسط قوانین و مقررات ذکر شده، تعلق حق وثیقه یا حق مرتهن بر دارایی حال و آینده وثیقه‌گذار، از دید اشخاص ثالث پوشیده مانده و موجبات ظهور ریسک و ضایع شدن حق طرف‌های سوم است.

از منظر تقدم حق وثیقه ناشی از قرارداد در برابر سایر طلبکاران، باید گفت که ایجاد حق تقدم برای مرتهن، اثری است که قانون‌گذار به صراحت و صرفاً برای عقد رهن موضوع قانون مدنی به رسمیت شناخته است و نمی‌توان چنین اثری را به سایر قراردادهای مشابه تسری داد؛ مگر آنکه چنین اثری مورد تصریح مقنن قرار گیرد، (شکری، ۱۳۸۹) در تمامی قوانین مصوب دهه هشتاد در فهرست بالا، حکم قانونی محکم و صریحی در این باره وضع نشده است. لذا در نتیجه این نقصان، پذیرش چنین وثایقی توأم با ریسک زیادی برای اعتباردهندگان خواهد بود.

از منظر تشریفات اجرای حق وثیقه، مواد ۳۳ و ۳۴ و ۳۴ مکرر قانون ثبت اسناد و املاک درباره معاملات شرطی و رهنی راجع به منقول و غیرمنقول می‌باشند، بعلاوه «آیین‌نامه اجرای مفاد اسناد رسمی لازم‌الاجرا» نیز مواد متعددی را به موضوع وثیقه اختصاص داده است که مربوط به اسناد لازم‌الاجرا است.

اسناد تجاری با نوشته شدن در جریان معامله ظهور یافته و به دلیل پرداخت حق تمبر مالیه، سند لازم‌الاجرا محسوب می‌شوند؛ لذا دارای ضمانت اجرای سریع و قاطعانه در اجرائیات نظام قضایی می‌باشند. مفهوم «وثیقه تجاری» در حال حاضر چنین نیست.

در مورد کیفیت اجرای ماده ۳۴ قانون ثبت اسناد و املاک نیز سخن بسیار است و بانک‌ها از این محل زیان فراوان دیده‌اند.

۲.۵ وضعیت در آینده نزدیک

چند سال قبل، و پیرو اقدامات مرکز ملی مطالعه، پایش و بهبود محیط کسب‌وکار وزارت اقتصاد و بانک مرکزی، لایحه‌ای با عنوان «قانون وثایق بانکی» تهیه گردید که پس از نشست‌ها و ارجاع کار بین دستگاه‌ها، آخرین بار متن

^۱ نخستین بار در دستورالعمل نحوه اعطای تسهیلات ویژه به طرح‌های اختراعی و ابتکاری مصوب ۱۳۶۶ آمده است. (شکری، ۱۳۸۹)
^۲ در قانون تسهیل اعطای تسهیلات بانکی و کاهش هزینه‌های طرح و تسريع در اجرای طرح‌های تولیدی و افزایش منابع مالی و کارایی بانک‌ها آمده است.

لایحه از سوی کمیسیون اقتصادی هیئت دولت برای بانک مرکزی در سال ۱۳۹۸ ارسال گردیده و از آن زمان مسکوت است.

بر اساس متن موجود از لایحه، اشکال بزرگ آن محدود بودن سامانه به اعتباردهندگان بانکی است؛ موضوعی که در گزارش بانک جهانی و آخرین سند آنسیترا ل نیز از نظر دور نمانده و به‌عنوان نکته‌ای منفی باید لحاظ شود. چرا که در پهنه انواع معاملات بنگاه‌های تجاری، بخش بسیار کوچکی از این معاملات، معاملات بانک - بنگاه است. ناشی از ظرفیت قانونی مبنی بر واگذاری مال تحت وثیقه به غیر و لزوم اقتصادی انجام چنین کاری، راه‌اندازی سامانه جامع وثایق بانکی چیزی جز شکست در زمینه حقوق وثیقه نخواهد بود و ایجاد سامانه‌ای که تجار بدان دسترسی داشته باشند و وثایق مربوط به اعتبارات تجاری را هم تحت پوشش قرار دهد، برای شبکه بانکی نیز تضمین‌کننده قدرت بیشتری برای پیگیری مطالبات خواهد بود.

در متن لایحه قانونی، موضوع بسیار مهمی که با عنوان «Products, Proceeds, Replacement» که اشاره به تسری حق وثیقه بر کالاهای ساخته شده دربردارنده مال تحت وثیقه، وجوه حاصل از فروش آن و جایگزینی مال وثیقه با مال دیگر دارد، مورد قانون‌گذاری دقیقی قرار نگرفته و تنها به بحث جایگزینی مال اشاره شده است. هم‌چنین این متن درباره رابطه‌ی میان طلبکار دارای حق وثیقه با خریدار با حسن نیت و خریدار بدون حسن نیت مال تحت وثیقه مسکوت است.^۱

اگرچه در متن پیش‌نویس قانون وثیقه‌سپاری دین به رسمیت شناخته شده است، ولیکن حساب‌های دریافتنی به‌عنوان مهم‌ترین دارایی منقول شرکت‌ها مورد توجه قانون‌گذار نبوده است.

حساب دریافتنی، حق مطالبه تأدیه طلب مستند به سند تجاری^۲، حق مطالبه تأدیه وجوه واریزی به حساب بانکی^۳ و حق مطالبه تأدیه اوراق بهادار غیرواسطه‌ای^۴، چهار قسم از اقسام طلب پولی (بدهی) هستند. مبنای این تقسیم‌بندی، نقش تشریفات برای تشکیل و انتقال طلب است. اگر ایجاد طلب پولی منوط به تشریفات شکلی خاصی نباشد، حساب دریافتنی خواهد بود و در غیر این صورت، طلب پولی اسنادی و تشریفات نامیده می‌شود. (صالحی‌فر، ع، بهار ۱۴۰۰)

در تاریخ ۳۱ اردیبهشت ۱۳۹۹ مصوبه مجلس مشتمل بر کتاب‌های اول و دوم و سوم از قانون تجارت، با سابقه چندین بار اعمال اصلاحات مدنظر شورای نگهبان، از جانب ریاست مجلس برای شورای نگهبان ارسال گردید. در تاریخ ۳ خرداد، شورای نگهبان در پاسخ به نسخه قانون ارسالی، به موجب اصل ۷۴ قانون اساسی، تایید بخشی از قانون را ناممکن دانسته بود. در نتیجه برای تصویب قانون تجارت و اجرایی شدن آن بایستی تا تصویب کتاب‌های

^۱ ریاست جمهوری، دفتر هیئت دولت، گزارش کمیسیون تخصصی، کد پیشنهاد: ۵۶۵۱۲، تاریخ وصول به کمیسیون اقتصادی: ۱۳۹۸/۷/۲۰

^۲ right to payment evidenced by a negotiable instrument

^۳ right to payment of funds credited to a bank account

^۴ right to payment under a non-intermediated security

چهارم و پنجم قانون تجارت منتظر ماند. کتاب‌های چهارم و پنجم قانون تجارت نیز در فروردین سال ۱۴۰۲ به تصویب کمیسیون مربوطه در مجلس رسیده‌اند.^۱

در قانون جدید تجارت، کتاب اول: قراردادهای تجاری، فصل هفتم اختصاص به وثیقه‌سپاری دارد. بعلاوه به دنبال آن فصل هشتم: معامله از طریق حراجی است که مکمل ضروری برای نظام وثیقه‌سپاری است. در کتاب دوم: اسناد تجاری، موادی به ظهنویسی به‌منظور وثیقه‌سپاری اسناد تجاری اختصاص داده شده است؛ در قانون تجارت فعلی و در مبحث راجع به ظهنویسی، توثیق اسناد تجاری به سکوت برگزار شده است. صحت وثیقه نهادن اسناد تجاری که رواج تمام دارد، همواره محل اشکال جدی بوده است. (پهلوانی، ۱۳۹۴)

مجموعه احکام قانون تجارت جدید، باعث تفکیک صریح دو مقوله زیر می‌شود:

- عقد وثیقه تجاری به عنوان عقدی در قلمرو اعمال تجاری
 - عقد رهن به‌عنوان عقدی در قلمرو اعمال مدنی (قابل به‌کارگیری در قلمرو تجارت)
- در ماده ۱۹۰ از کتاب قراردادهای تجاری قانون تجارت جدید، وظیفه راه‌اندازی سامانه ثبت وثایق برعهده سازمان ثبت اسناد و املاک کشور نهاده شده و برای استفاده عموم است. در ماده ۱۹۱ نیز طلب دارای حق وثیقه، «طلب موثق» نامگذاری شده و فقط حقوق کارگران بر آن مقدم است.
- در کتاب پنجم: ورشکستگی، شاهد نوسازی نهاد ورشکستگی هستیم و به تبع آن مواد متعدد قانونی در ارتباط با حق وثیقه و تعیین تکلیف طلبکاران دارای حق وثیقه ذکر شده است.
- البته هم‌چنان به دلیل خارج بودن معاملات اموال غیرمنقول از حوزه اعمال تجاری، رهن اموال غیرمنقول بر اساس قانون مدنی خواهد بود و نوآوری‌های قانون تجارت شامل آنها نمی‌شود.
- در مجموع قانون جدید تجارت به همراه قوانین موجود که انواع وثیقه را به رسمیت شمرده‌اند، در کنار راه‌اندازی سامانه ثبت وثایق توسط سازمان ثبت اسناد و املاک کشور شرایط و زیرساخت قانونی حق وثیقه ایران را بهبود خواهند بخشید.

۶ مدیریت زنجیره تأمین

واژه مدیریت زنجیره تأمین^۲ برای نخستین بار در سال ۱۹۸۲ مطرح شد. (T. Laseter, Fall 2003) مدیریت زنجیره تأمین نتیجه تکامل «مدیریت انبارداری» است. در دهه ۶۰ کارشناسان با مطالعه روی رابطه داخلی بین انبارداری و حمل‌ونقل و یکپارچه‌سازی آنها قادر به کاهش موجودی خود شدند، که حاصل این مطالعات «مدیریت توزیع» نام گرفت. در مسیر تکامل با اضافه شدن مباحث مدیریت ساخت، تدارکات و سفارشات به مدیریت توزیع مفهوم «لجستیک» پدید آمد و «مدیریت زنجیره تأمین» نتیجه به هم پیوستن حلقه‌های عملیاتی مختلف است که در ابتدای آن عرضه‌کنندگان و در انتهای آن مشتریان قرار دارند.

^۱ اطلاع از رخدادهای مربوط به لایحه تجارت در وب‌سایت مرکز پژوهش‌های مجلس

^۲ Supply Chain Management

یک زنجیره تأمین به جریان مواد، اطلاعات، وجوه و خدمات از تأمین‌کنندگان مواد خام تا مشتریان پایانی اشاره دارد؛ و شامل سازمان‌ها و فرایندهایی می‌شود که در این جریان حضور می‌یابند. این زنجیره شامل خیلی از وظایف از قبیل خرید، جریان وجوه، باربری مواد، برنامه‌ریزی و کنترل تولید، کنترل موجودی و لجستیک و کنترل توزیع و تحویل می‌گردد. (پویا، خرداد ۱۳۸۳)

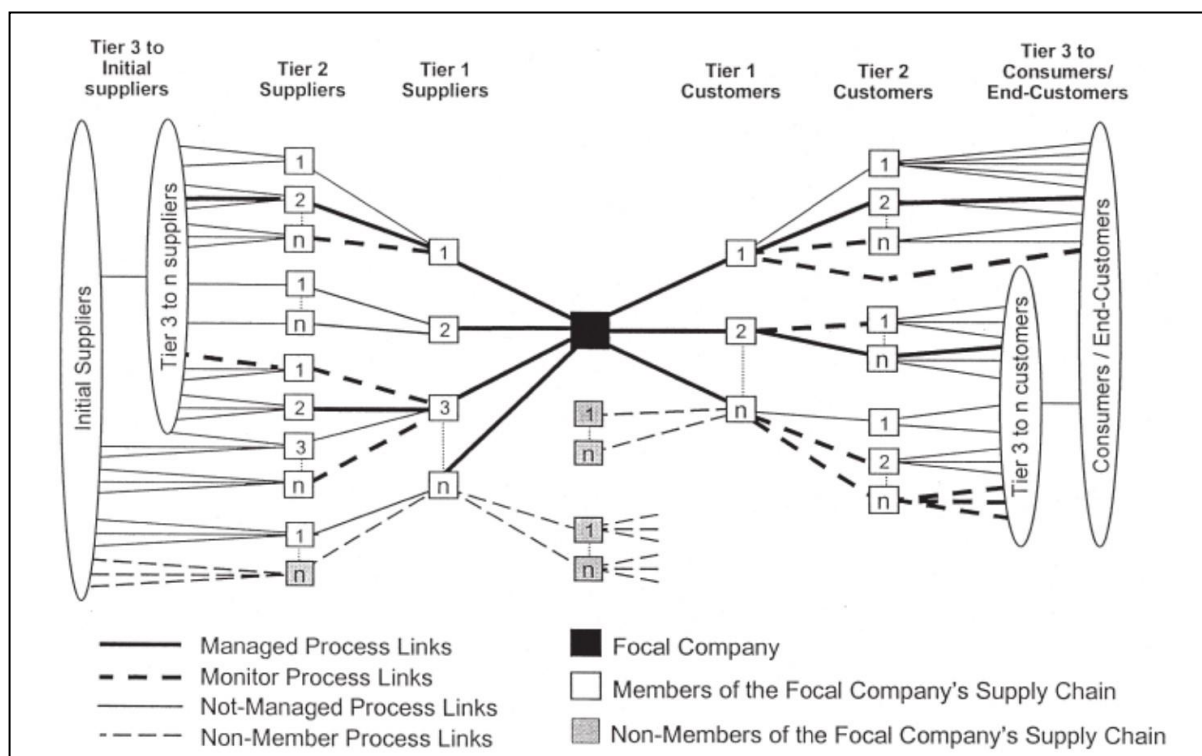
امروزه همچون گذشته امکان موفقیت یک شرکت به تنهایی میسر نبوده و موفقیت یک کسب‌وکار وابسته به پیوند خوردن شرکت به شبکه‌های پیچیده از کسب‌وکارها است. مدیریت زنجیره تأمین مدیریت این روابط است که امکان بهره‌مندی از سینرژی حاصل از شبکه کسب‌وکار را برای اعضا فراهم می‌سازد. مدیریت زنجیره تأمین موفق نیازمند یکپارچه‌سازی میان عملکردهای^۱ یک بنگاه و تمامی بنگاه‌هایی است که یک زنجیره تأمین را شکل می‌دهند.^۲ (Lambert D. M., 2014)

مدیریت زنجیره تأمین، به منزله‌ی اندیشیدن و رای مرزهای بنگاه و برنامه‌ریزی و اقدام در سطح مجموعه‌ی شرکت‌های حاضر در زنجیره است. تأمین‌کننده یک فروشنده به شرکت نیست که مسائل آن به شرکت مرتبط نباشد، بلکه جزئی از محدوده‌ی برنامه‌ریزی و اقدام شرکت است. و این موضوع برای لایه‌های متعدد تأمین‌کنندگان و لایه‌های متعدد عرضه‌کنندگان، توزیع‌کنندگان و فروشندگان نیز صدق نموده، آنها نیز موضوع برنامه‌ریزی و اقدام یکپارچه و هماهنگ شرکت اصلی هستند.

شکل زیر نشان‌دهنده روابط فرآیندی بین کسب‌وکارهای یک زنجیره تأمین و بیانگر تنوع انواع فرآیندهای کسب‌وکار است. (Lambert D., 1998)

^۱ Cross-functional Integration

^۲ Cross-firm Integration

شکل ۱. ساختار یک زنجیره تأمین

همان‌طور که در شکل (۱) قابل‌ملاحظه است زنجیره تأمین دارای سطوح^۱ مختلف است و در عالم واقعیت، بنگاه مادر تنها با بخشی از بنگاه‌های حاضر در سطوح مختلف تأمین و عرضه، زنجیره تأمین را تشکیل داده، برای تهیه برخی از اقلام بایستی از بنگاه‌های خارج از زنجیره خرید نماید که طی آن حالت، موضوع «مدیریت تدارکات»^۲ مطرح است.

۱.۶ روابط تجارتي و معاملات در زنجیره تأمین

زنجیره تأمین موضوعی پیچیده است و برای درک آن بایستی آن را در لایه‌های مختلفی به نظاره نشست. در لایه روابط حقوقی، می‌توان درباره زنجیره تأمین روابط را این‌گونه استخراج کرد:

- معاملات خرید مواد اولیه‌ای که بین دو عضو زنجیره صورت می‌پذیرد.
- معاملات فروش محصولی که بین دو عضو زنجیره صورت می‌پذیرد.
- معاملات خرید مواد اولیه که از خارج زنجیره صورت می‌پذیرد.
- معاملات فروش محصولی که به خارج از زنجیره صورت می‌پذیرد.

دو معامله نخست متناظر یکدیگر هستند و در میانه‌ی زنجیره تأمین رخ می‌دهند؛ معامله سوم در ابتدای زنجیره رخ می‌دهد و معامله چهارم نیز در انتهای زنجیره تأمین رخ می‌دهد.

^۱ Tier

^۲ Procurement

۲.۶ بخش مالی و بخش فیزیکی زنجیره تأمین

مدیریت زنجیره تأمین در نتیجه توسعه سیستم‌های اطلاعاتی پدیدار شد و برنامه‌ریزی متمرکز و مدیریت یکپارچه مجموعه‌ای از بنگاه‌های بهم‌پیوسته جز با اتکا به سامانه‌های اطلاعاتی و ارتباطات الکترونیکی قابل‌دستیابی نبود. اطلاعات در مدیریت زنجیره تأمین، تولید شده و به گردش درمی‌آیند تا با اتکا بدان بتوان نسبت به کاهش عدم اطمینان و مدیریت ریسک در زنجیره تأمین اقدام نمود. علاوه بر آن، کیفیت نظام اطلاعاتی مستقر در یک زنجیره تأمین اثر مثبتی بر سطوح موجودی، زمان چرخه، فرآیندهای تجاری و رضایت مشتری می‌گذارد.

در نظام اطلاعاتی که بر ورای یک زنجیره تأمین شکل می‌گیرد، اطلاعات مربوط به دو پهنه و عرصه مختلف هستند و از این نظر می‌توانند توسط دو معماری از دو دسته سامانه‌های متفاوت شکل بگیرند. یک عرصه مربوط به انعکاس رخدادهای لجستیکی زنجیره تأمین بوده و عرصه دوم مربوط به جریان‌ات مالی و حرکت پول در زنجیره تأمین است.

- زنجیره تأمین فیزیکی (لجستیکی)^۱

سیستمی دربردارنده بنگاه‌ها، افراد، فعالیت‌ها، اطلاعات و منابعی که به منظور حرکت مواد و کالاها از تأمین‌کنندگان به مشتریان می‌باشد. فعالیت‌های آن شامل تأمین مواد، دگردیسی کالا و مواد در فرایند ساخت در بنگاه‌ها، انبارداری و باربری مواد و محصولات تا رساندن به مشتری می‌باشند. (EBA, Nov 2014)

- زنجیره تأمین مالی^۲

برای اشاره به رویه‌های مدیریت ریسک، معاملات خرید، پرداخت ثمن کالا/ خدمات خریداری شده، تبادل سفارشات خرید و صورتحساب‌ها، مدیریت نقدینگی، تأمین مالی سرمایه در گردش و دیگر پرداخت‌ها بکار می‌رود. (EBA, Nov 2014)

۳.۶ تأمین مالی زنجیره‌ای

استفاده از ابزارها، رویه‌ها و فناوری‌های مالی برای بهینه‌سازی مدیریت زنجیره تأمین مالی شامل مدیریت سرمایه در گردش و مدیریت نقدینگی به نحوی که به پروسه‌های زنجیره تأمین گره خورده باشد را تأمین مالی زنجیره‌ای می‌گویند. تأمین مالی زنجیره‌ای به میزان زیادی رویداد محور^۳ است. هرگونه مداخله (تأمین مالی، سبک‌سازی^۴ ریسک یا پرداخت) در زنجیره تأمین مالی دارای یک رویداد مسبب، در زنجیره تأمین فیزیکی است. توسعه فناوری‌های پیشرفته برای ردیابی و کنترل رخدادهای در زنجیره تأمین فیزیکی فرصت‌هایی را برای اتوماتیک کردن مداخلات تأمین مالی زنجیره‌ای فراهم می‌سازد.

¹ Physical Supply Chain (PSC)

² Financial Supply Chain (FSC)

³ event-driven

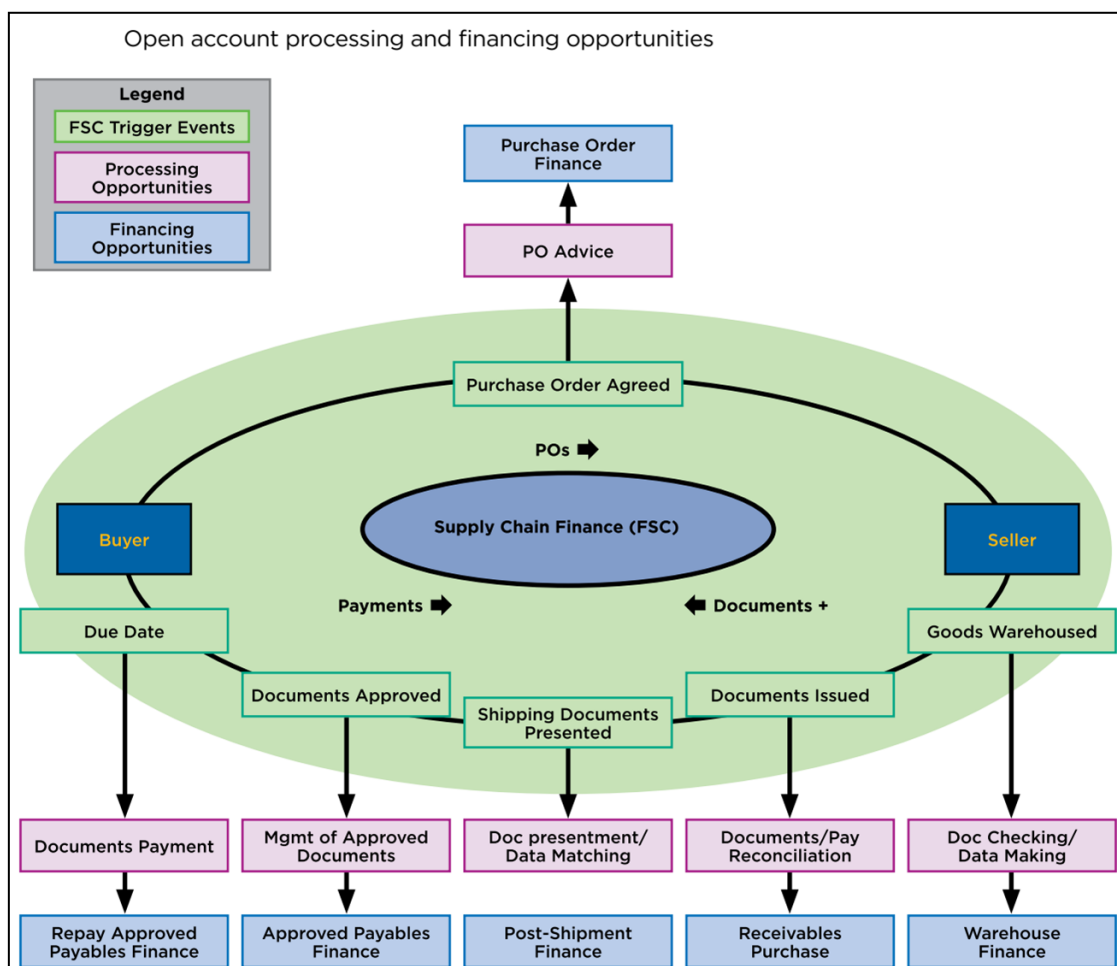
⁴ Mitigation

ظهور تأمین مالی زنجیره‌ای ناشی از توجه به نیازمندی‌های زنجیره تأمین مالی در زمینه تجارت حساب باز^۱ و افزایش فزاینده زنجیره‌های تأمین بوده است. (EBA, Nov 2014)

تجارت حساب باز یک مفهوم گسترده است که برای اشاره به وضعیتی بکار می‌رود که پرداخت ثمن کالا و خدمات خریداری شده توسط خریدار به فروشنده، بدون استفاده و نیاز به به‌کارگیری طرف سوم است که پرداخت خریدار را تضمین نماید. (BAFT, 2011)

تأمین مالی زنجیره‌ای یک مفهوم تجمیعی و نام جمعی یک سری از تکنیک‌های مالی است، که با ارجاع به جریان معامله بین خریدار و فروشنده می‌تواند بکار روند، هم‌چنین می‌توان آن را تکنیک‌های مالی در پیوند با زنجیره تأمین مالی دانست. (GSCFF, 2016)

شکل (۲) که نشان‌دهنده فرصت‌های ارائه خدمات مؤسسات مالی به کسب‌وکارها در زمینه تجارت حساب باز می‌باشد. خدمات ارائه شده از سوی مؤسسات مالی در دو حوزه پردازش اسناد و تأمین مالی قابل‌تصور است (BAFT, 2011)

شکل ۲. تجارت حساب باز و فرصت‌های ارائه خدمات تأمین مالی به طرفین معامله

¹ Open-Account Trade

از منظر مدیریت یک زنجیره تأمین مالی، روش‌های تأمین مالی می‌توانند یا روش‌های مرسوم و مبتنی بر اعتبارات اسنادی و یا بروات اسنادی و وام برای معاملات تجاری^۱ باشند و یا روش‌هایی جدید که همگی زیر چتر واژه «تأمین مالی زنجیره‌ای» قابل تعریف هستند. (EBA, Nov 2014)

۷ تأمین مالی زنجیره‌ای و ضمانت اجرای حق وثیقه

در تجارت حساب باز، که طرف سوم برای تضمین و اطمینان بخشی به پرداخت ثمن توسط فروشنده وجود ندارد، ضمانت اجرای حق وثیقه یک سازوکار اطمینان بخش است که در قرارداد بین خریدار و فروشنده می‌تواند درج شود. از میان روش‌های متنوعی که حق وثیقه قابل تعریف و اجرایی شدن است، دو روش «حق وثیقه بر موجودی انبار» و «شرط حفظ مالکیت کالا»^۲ محبوبیت بیشتری دارند. (APEC, 2015) هرچند تمامی مدل‌های حق وثیقه در زنجیره‌های تأمین قابل اجرا می‌باشند.

درباره حضور مؤسسه مالی جهت ارائه خدمات تأمین مالی به طرفین تجارت حساب باز نیز بحث به کارگیری حق وثیقه در انواع مختلف آن قابل استفاده است. در این حالت وثیقه سپاری اسناد تجاری^۳ و «اسناد کاشف از حقوق مالکیت نسبت به مال التجاره»^۴ (شبه اسناد تجاری)^۵ و حق وثیقه بر موجودی انبار و حق وثیقه بر قبض انبار روش‌های پرکاربردی هستند. (APEC, 2015)

۸ جمع بندی

همان‌طور که پیشتر گفته شد، از چهار جنبه مرتبط با حق وثیقه، موضوع تشکیل قراردادی حق وثیقه به استناد قوانین و مقررات کشور از وضع مطلوبی برخوردار بوده، در سه جنبه استنادپذیری قرارداد وثیقه در برابر اشخاص ثالث، تقدم حق وثیقه ناشی از قرارداد در برابر سایر طلبکاران، و تشریفات اجرای حق وثیقه اشکالاتی وجود دارد. در زنجیره‌های تأمین، رویکرد استراتژیک و همکاری بنگاه‌های عضو زنجیره، تجارت حساب باز را تشویق می‌نماید. در معاملات تجارت حساب باز، که فاقد طرف سوم به عنوان تضمین‌کننده پرداخت خریدار است، حق وثیقه روشی ایده‌آل برای اطمینان بخشی به طرفین معامله است. تأمین مالی زنجیره‌ای عبارت از روش‌های نوین ارائه خدمات تأمین مالی به معاملات تجاری حساب باز است و تأمین‌کننده مالی نیز می‌تواند از انواع حق وثیقه جهت اطمینان بخشی به بازپرداخت بهره گیرد.

¹ Trade Loan

² Retention of Title (ROT) Clause

^۳ Negotiable Instrument مدنظر است که به معنای اسناد تجاری در معنای خاص و شامل چک، سفته و برات است.

^۴ این اصطلاح در ماده ۴۶ قانون مالیات‌های مستقیم، اصلاحی ۱۳۸۰/۱۱/۲۷ آمده است: ... اسناد کاشف و از حقوق مالکیت نسبت به مال التجاره از قبیل بارنامه دریایی و هوایی و بارنامه زمینی و همچنین اوراق بیمه مال التجاره؛

⁵ Document of Title

۹ تأمین مالی زنجیره‌ای عامل توسعه حق وثیقه در ایران (پیشنهاد‌های کاربردی)

موفقیت در پیاده‌سازی حق وثیقه در اشکال مختلف، جدای از اقدام قانونگذاران، نیازمند زمان و مکان مناسب برای تجربه نیز هست. در این زمینه پلتفرم‌های تأمین مالی زنجیره‌ای که در ایران وجود دارند، بهترین گزینه برای آزمودن روش‌های مختلف در تشکیل حق وثیقه‌های مختلف و اجرایی ساختن آنهاست. حق وثیقه «فروش با شرط حفظ مالکیت کالا» و «وثیقه شناور» به‌عنوان روش‌هایی نوین وثیقه‌سپاری، برای بسیاری از تجار جذاب و مورد استقبال خواهند بود. قابلیت تعمیم حق وثیقه بر کالاهای ساخته‌شده از مال وثیقه و وجوه وصولی از فروش مال وثیقه نیز ویژگی‌هایی از ضمانت اجراهای مدرن هستند که توسعه تجارت در کشور نیازمند آنهاست، ولیکن اجرایی ساختن آنها به‌صورت عمومی از آغاز سخت و دشوار می‌نماید. ولیکن تحت یک زنجیره تأمین، معاملات با این نوع از حق وثایق و تعمیم‌های ذکر شده درباره حق وثیقه با سهولت بسیار بیشتری ممکن می‌شوند. و پلتفرم‌های تأمین مالی زنجیره‌ای امکان مدیریت این مهم را می‌توانند برعهده بگیرند.

هم‌چنین این پلتفرم‌ها برای اعضای زنجیره خود می‌توانند به‌عنوان سامانه ثبت وثایق عمل نموده، استنادپذیری حق وثیقه تعریف شده در سرتاسر زنجیره تأمین به راحتی میسر می‌گردد. با توجه به ثبت معاملات و قرارداد حق وثیقه در پلتفرم به عنوان یک قرارداد لازم، و به موجب ماده ۱۲۹۱ قانون مدنی^۱، اسناد ثبت شده در این سامانه‌ها «سند عادی با اعتبار (در حکم) سند رسمی» هستند و به نظر می‌رسد که می‌توان با اندک هماهنگی با اجرائیات ثبت، بدون نیاز به تغییر مقررات، اجرای حق وثیقه را در مواقع نکول و ورشکستگی اعتبارگیرنده را شاهد بود.

علاوه بر مکانیزم فوق، مشارکت‌کنندگان در پلتفرم تأمین مالی زنجیره‌ای در قراردادهای وثیقه‌سپاری می‌توانند صاحب پلتفرم را به‌عنوان «میانجی» تعریف نمایند، در این صورت پلتفرم قادر به فعال نمودن فرآیند عملیات اجرایی برای وثیقه خواهد بود. امکان سوم اینست که شعبه‌ای از اتاق «داوری» به‌طور ویژه و با سرعت به مسائل پلتفرم رسیدگی نماید.

امید می‌رود که با ورود پلتفرم‌های تأمین مالی زنجیره‌ای به موضوع حق وثیقه، بتوان گامی استوار در مسیر تحول محیط کسب‌وکار کشور و پیاده‌سازی به‌روشنی‌های جهانی برداشت.

فهرست منابع

- اسکینی، ر. (۱۳۷۷). قواعد حاکم بر تعهد تجاری در حقوق ایران. مجله حقوقی دادگستری، شماره ۲۳، ۷-۳۰.
- پهلوانی، ف. (۱۳۹۴). توثیق اسناد تجاری در حقوق ایران با رویکردی بر نظر امام خمینی (ره). پژوهشنامه متین، دوره ۱۷، شماره ۶۶، خرداد، ۷۱-۹۲.
- پویا، ع. (خرداد ۱۳۸۳). مدیریت زنجیره تأمین و پشتیبانی تکنولوژی اطلاعات. تدبیر، سال پانزدهم، شماره ۱۴۵، ۳۳-۳۹.

^۱ ماده ۱۲۹۱: «اسناد عادی در دو مورد اعتبار اسناد رسمی را دارند:

دو- هرگاه در محکمه ثابت شود که سند مزبور را طرفی که آن را تکذیب یا تردید کرده فی‌الواقع امضاء یا مهر کرده است.»
نظر به امضای الکترونیکی اسناد دیجیتالی توسط طرفین، این حکم در مورد اسناد مذکور جاری است و اسناد عادی با اعتبار اسناد رسمی هستند.

- خشنود، ز. (۱۳۹۸). طراحی مبانی و برنامه عملیاتی زیرساخت‌های مورد نیاز برای ارتقای جایگاه وثیقه‌سپاری اموال منقول و غیرمنقول در نظام بانکداری ایران. تهران: پژوهشکده پولی و بانکی - پژوهش‌های سفارش بانک مرکزی (۲۱۰).
- خیرخواهان، ج.، خ. (۱۳۹۸). ارزیابی جایگاه ایران در شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت در سال ۲۰۱۸ (با تمرکز بر نهادها و هزینه مبادله). تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
- دفتر مطالعات اقتصادی. (۱۳۸۴). لایحه اصلاح قانون تجارت - فرآیند و اصول تدوین و نوآوری‌ها. تهران: وزارت بازرگانی - معاونت برنامه‌ریزی و امور اقتصادی.
- رنانی، م. (بهار ۱۳۸۹). مفهوم و آثار اقتصادی حقوق مالکیت: رویکرد نهادگرایی. فصلنامه حقوق، شماره ۱۰۱، ۱۸۳-۲۰۱.
- شکری، ف. (۱۳۸۹). وثیقه شناور در نظام حقوقی آمریکا و ایران. پژوهش‌های حقوق تطبیقی، دوره ۱۴ شماره ۲، ۱۹۵-۲۲۱.
- شنیور، ق. (۱۳۹۵). رساله اصول حاکم بر اجرای قرارداد در حقوق ایران و مطالعه تطبیقی با اصول UNIDROIT. تهران: دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه خوارزمی تهران.
- شهینایی، ا. (۱۴۰۱). اهمیت توجه به ضمانت اجرا در تنظیم قراردادهای تجاری. دنیای اقتصاد، شماره ۵۴۸۱، شماره خبر: ۳۸۷۵۸۱۳.
- شیرین‌بیک‌پور، ر. (۱۳۹۸). تأثیر انواع نقض قرارداد بر ضمانت اجرای آن با تأکید بر اسناد بین‌المللی. فصلنامه پژوهش حقوق خصوصی، شماره ۲۶، بهار و تابستان، ۲۱۳-۲۴۳.
- صالحی‌فر، ع. (بهار ۱۴۰۰). بررسی قاعده حل تعارض حاکم بر قرارداد وثیقه بر روی طلب پولی در قانون نمونه معاملات با حق وثیقه آنسیترال، راهکارهایی برای بازنگری در حقوق ایران. مطالعات حقوق تطبیقی، دوره ۱۲، شماره ۱، ۴۱-۵۹.
- عرفانی، م. (۱۳۹۰). حقوق تجارت به زبان ساده - چاپ سیزدهم. تهران: نشر میزان.
- کاویانی، ک. (بهمین ۱۳۷۳). جایگاه حقوق تجارت در حقوق ایران. مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی ۳۳ (۰)، ۶۱-۸۱.
- مرکز پژوهش‌های مجلس. (۱۳۹۴). دلایل وصول نشدن مطالبات غیر جاری بانک‌ها - ۲ - ماده ۳۴ قانون ثبت. تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی - دفتر مطالعات اقتصادی.
- میرشکاری، م. ا. (۱۳۹۱). طلب ممتاز. فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضایی، شماره ۶۰، ۳۷-۶۸.
- APEC. (2015). *Guidebook on Trade and Supply Chain Finance*. Singapore: Asia-Pacific Economic Cooperation Policy support unit.
- BAFT. (2011). BAFT-IFSA Product Definitions for Open Account Trade Processing and Open Account Trade Finance. BAFT.
- EBA. (Nov 2014). (An Introduction to the Financial Supply Chain - Mapping the processes and finding the opportunities. Paris: Euro Banking Association.
- GSCFF. (2016). Standard Definitions For Techniques Of Supply Chain Finance. Global SCF Forum.
- Kozolchyk, B. (Fall 1979). The Commercialization of Civil Law and the Civilization of Commercial Law, Volume 40, Number 1. *Louisiana Law Review*.
- Lambert, D. (1998). Supply Chain Management: Implementation Issues and Research Opportunities. *International Journal of Logistics Management*, Volume 9, No. 2, 1-19.
- Lambert, D. M. (۲۰۱۴). Supply Chain Management: Processes, Partnerships, Performance, 4th Edition. Supply Chain Management Institute.
- T. Laseter, K. O. (Fall 2003). When Will Supply Chain Management Grow Up? New York: Strategy + Business, Issue 32.
- WBG. (2020). Doing Business 2020 - Getting Credit - Legal Rights Questionnaire. Washington: World Bank Group.

- WEF. (2017-8). The Global Competitiveness Report 2017-2018 - Appendix A: Methodology and Computation of the Global Competitiveness Index. World Economic Forum.
- WEF. (2019). The Global Competitiveness Report 2018 - APPENDIX C- The Global Competitiveness Index 4.0 Methodology. World Economic Forum.